

N:o 69.

Af friherre **Gripenstedt**, i anledning af Kungl. Maj:ts förslag rörande politisk och kommunal rösträtt.

Den motion i rösträttsfrågan, som låg till grund för det beslut, som Första Kammaren fattade vid 1906 års riksdag, var som bekant afgifven i Andra Kammaren af herr A. Petersson i Påboda. I fråga om villkoren för rösträtt till Andra Kammaren var dock den olikhet mellan motionärens förslag och Första Kammarens beslut, att enligt det senare såsom förutsättning för valrätt jämväl fordrades skyldighet att till staten erlægga direkt skatt. Beträffande åter Första Kammarens sammansättning öfverensstämde motionen och kammarens beslut däri, att visserligen den proportionella valmetoden skulle tillämpas när lands-ting eller stadsfullmäktige hade att utse ledamöter i kammaren, men i öfrigt lämnades gällande föreskrifter orubbade. Därjämte ställde man under debatten i Första Kammaren i utsikt, att den i motionen antydda förändringen af den kommunala rösträtten i afseende å landstingsmannavalen skulle vinna kammarens understöd. Denna sålunda intagna ståndpunkt i fråga om Första Kammaren motiverades på ett synnerligt klart och lyckligt sätt i ofvannämnda motion. Det heter där:

»När vi ansett, att frågan om den proportionella valmetodens införande vid valen till Andra Kammaren böra lösas i samband med samma valsätts tillämpning vid valet af ledamöter till Första Kammaren, är det således icke — det vilja vi särskildt betona — af den anledningen, att vi dela deras mening, som göra gällande, att införandet af proportionella val till Andra Kammaren kräfver en compensation i Första Kammarens demokratisering. Tvärtom hålla vi före, att en reform, byggd på allmän rösträtt i förening med proportionella val, måste anses

vara icke blott en bättre reform, utan äfven en längre gående reform än den, Kungl. Maj:t föreslår, ity att genom den förra rösträtten göres effektiv för i det närmaste alla, som deltaga i valen. Det är just från Första Kammarens egen synpunkt vi anse det vara af stor vikt, att denna kammare icke ingår i den nya regim, som kommer att skapas af den allmänna rösträtten, med en valordning, hvars grundval hastigt kommer att undergräfvast af utvecklingen.

För frågornas allsidiga behandling kräfvast det, att olika meningar och intressen äro företrädast ej mindre i Första än Andra Kammaren. Det är nämligen så långt ifrån att vara en styrka hos en kammare, att den icke inom sig sluter en lifaktig opposition, att man snarare med en författare torde kunna säga: finnes icke en sådan opposition, måste den skapas af majoriteten, såvida denna själf skall kunna bibehålla sig sund, vaken och handlingskraftig. Endast för den händelse att det kunde befaras, att en tillämpning af det proportionella valsättet skulle leda till en sänkning af Första Kammarens nivå, vore således, enligt vår uppfattning, ett införande af detta valsätt att afstå. Ty en Första Kammaras auktoritet hvilat kanske i främsta rummet på den fond af auktoritet, inflytande, statsmannaduglighet, erfarenhet och rättskaffenhet, som kammaren förfogat öfver i och hos sina medlemmar. Vi kunna emellertid ej se något skäl, hvarför ett valsätt, af hvars tillämpning man väntar — och det med all rätt, enligt hvad erfarenheten redan visat i Belgien och Schweiz — ett höjande af Andra Kammarens kapacitetsnivå, skulle hafva en motsatt effekt vid användning för valen till Första Kammaren. All anledning är att antaga, att detta valsätts verkningar komme att visa sig i en tendens att göra urvalet till Första Kammaren mera allsidigt, än för närvarande är fallet. Det synes oss också vara af högsta behovet, att så sker, för att icke klyftan mellan Första Kammaren och en genom den allmänna rösträtten demokratiserad Andra Kammare skall blifva så stor, att samarbete omöjliggöres. Detta är också den främsta anledningen till att vi i vår motion upptagit krafvet på proportionella val till båda kamrarna. Genom tillämpningen af detta valsätt erbjuder sig åtminstone en möjlighet för landet att erhålla en representation utan allt för skarpa brytningar och oförmedlade öfvergångar mellan det ena partiet och det andra, mellan den ena kammaren och den andra.

Vid bedömandet af frågan, huru ett proportionellt valsystent, tillämpadt vid val till Första Kammaren med dennas konstitutionella karaktär bibehållen, skulle kunna lämpligen anordnas, måste spörsmålet,

huru och hvar detta system lämpligen skall anordnas, först vinna en principiell lösning.

Flera vägar äro därvid tänkbara, sålunda skulle valet kunna för rättas omedelbart i analogi med föreslaget val till Andra Kammaren, eller ock en särskild nämnd med ensamt uppdrag att förrätta dessa val tillsättas och proportionalitetsprincipen tillämpas vid väljandet af denna nämnd, vidare att med bibehållande af nu gällande bestämmelser låta tillämpningen ske vid tillsättandet af de korporationer, som hafva att välja landstingsmän, eller ock slutligen att bestämma, att själfva valkorporationen — stadsfullmäktige och landsting — förrättar valet efter proportionella regler.

Af de sålunda angifna vägarna torde den förstnämnda näppeligen kunna förordas. Andan i vår konstitution skulle genom en dylik reform totalt förtryckas. Förslaget skulle i sig själf innebära, att man satte mot hvarandra med lika makt och myndighet två på i det stora hela alldeles samma sätt tillsatta kammare. Alla ett en-kammarsystems olägenheter skulle uppstå, men ingen af dess förtjänster komma till sin rätt.

Vidkommande förslaget att tillsätta en särskild valnämnd för utseende af riksdagsmän till Första Kammaren, så innehåller detta mycket, som är tilltalande. Principen är klar och enkel och tekniska svårigheter af öofvervinnelig art föreligga icke. Dock kunna invändningar göras, äfven härvidlag mest af konstitutionell art.

På senare tider har ofta från radikalt håll den meningen framhållits, att vår Första Kammare utgör allenast en den burgnare befolkningens eller rent ut en kapitalets och ämbetsmannaståndets representation, hvars enda uppgift vore att värna dessas intressen. Att detta är en uppenbar vantolkning af konstitutionens anda är uppenbart, om än dess värre stundom förhållanden förelupit, som skulle kunna anses gifva stöd åt en sådan tolkning. Emellertid finna vi häraf ingen anledning att öfvergifva tron på, att lagstiftarens mening med denna kammare skulle kunna förverkligas eller att denna kammare skall kunna blifva ett öfverhus i verklig mening med uppgift att mot sin nyvalda medkammare kunna i vissa fall sätta sin mera besinningsfulla mening. Att därför tillsättandet af denna kammares ledamöter bör och måste ske efter andra grunder och på annat sätt, är för oss uppenbart. Vi tveka ej att säga, att det är lämpligt och nästan nödvändigt, att denna kammares ledamöter befrias från de i många fall hetsiga och upprifvande valstriderna med deras oundvikliga konsekvens, den offentliga kandidaturen, hvilken för denna kammare, då valkretsenheten härvidlag är en

helt annan än vid valen till Andra Kammaren, skulle blifva mångdubbelt mera betungande och hafva till följd, att de bästa elementen drogo sig undan. Dessutom kan återopas en annan mera materiell grund, den nämligen, att dessa val ej böra bestämmas af mer eller mindre tillfälliga politiska stämningar, som vid ett eller annat tillfälle kunna göra sig gällande, utan efter mera personella skäl: den större insikten, den större mognaden och den större besinningsfullheten, allt egenskaper, som vid upprörda valtillfällen lätt sättas å sido. Vidare och slutligen måste det vara en skyldighet att räkna med förhållandena sådana som de föreligga och ej föreslå något, hvars antagande må betecknas som otänkbart.

Återstå förslagen att så långt som möjligt bygga på det beståendes grund och låta det proportionella systemet komma till användning antingen vid själfva landstingsvalen och därefter inom landstingen eller ock slutligen inom dessa sistnämnda ensamt.

Såsom bekant förete sätten för landstingsvalen i städerna och på landet flera olikheter, och ej ens inom dessa båda kategorier är valsättet öfver allt lika, i det såväl i städerna som å landet valsättet i vissa fall är omedelbart, i vissa fall medelbart. Oafsedt denna omständighet, som i och för sig torde vara af afgörande betydelse, tillkomma andra skäl. På landet utses, såsom angifvits, landstingsmän för hvarje härad eller tingslag. Enligt tillgängliga handlingar väljer ett afsevärdt antal härad, tingslag och städer allenast en eller två landstingsmän. Inför dessa förhållanden måste man öfvergifva tanken på ett proportionellt valsätt vid själfva landstingsmannavalet, med mindre på samma gång kunde genomföras en förändring från botten af landstingsförordningen, en konsekvens, som hvarken bjudes af någon tvingande omständighet, då den rättvisa idé, vi skola häfda, ändock kan komma till sin rätt, och i sådant sammanhang som det föreliggande med all sannolikhet skulle bringa det hela på fall.

Återstår sålunda det enda förslag, som vi finna kunna med utsikt till framgång framläggas, eller att låta den valkorporation, som i sista hand väljer Första Kammarens ledamöter, göra detta efter proportionell metod.

Äfven om en proportionell valmetod komme till användning vid val till Första Kammaren, torde det emellertid kunna ifrågasättas, huruvida med nu gällande bestämmelser rörande den kommunala rösträtten alla mera afsevärda grupper i samhället skulle blifva tillförsäkrade skäligen inflytande på kammarens sammansättning. Man kan nämligen med fog påstå, att åtskilliga af de korporationer, hvilka förrätta val

till Första Kammaren, själfva i så öfvervägande grad representera de förmögnare samhällsklasserna, att andra talrika, om också ej i ekonomiskt hänseende lika betydande grupper därinom nästan intet hafva att betyda.

Detta förhållande har sin orsak däruti, att de vanliga bestämmelserna för kommunal rösträtt äro gällande äfven vid val af landstingsmän eller för elektorer för sådant val. Som bekant äro sedan några år tillbaka vissa gränser fastställda för den kommunala rösträtten i ändamål att bevara den ekonomiska medelklassens inflytande gent emot innehafvarne af höga röstetal, och de i sådant syfte viddagna åtgärderna hafva otvifvelaktigt en icke ringa betydelse såväl för närvarande som för reglerandet af den framtida utvecklingen. Den tanken torde emellertid mångenstädes äga starka sympatier, och det redan tagna steget till begränsning af rösträtten inom landskommunerna snart böra efterföljas af ett nytt i samma riktning, och därvid är det nog närmast behovet af en reform med afseende på Första Kammarens sammansättning, som dikterat uppfattningen. Man torde nämligen icke med fog kunna bestrida billigheten af, att rättigheterna inom kommunen stå i proportion till de ekonomiska prestationerna för dess bästa — allra helst som de hufvudsakliga rättigheterna direkt eller indirekt just gälla bedömandet af de ekonomiska prestationerna och deras användning. Då i detta samband mellan rättigheter och skyldigheter, mellan makt och ansvar, obestriddigen ligger en stark garanti för den omvårdnad om kommunernas ekonomiska ställning, af hvilken deras öfriga verksamhet först och sist beror, lärer något skäl ej nu föreligga att ytterligare inskränka gränserna för rösträtten, i hvad den angår kommunernas allmänna angelägenheter.

Såvidt vi kunnat finna, bör därför en bestämd skillnad göras mellan den vanliga kommunala rösträtten och den, genom hvilken landstingen sammansättas. Under nuvarande förhållanden kan inom kommunen enhvar göra sin talan hörd; äfven de mindre bemedlade hafva rätt och tillfälle att, om också ej genom mängden af sina fyrkar, dock genom det berättigade i sin sak, göra sina intressen och åsikter beaktade. Så är ej förhållandet med landstingen, där från hvarje kommun endast fyrkmajoriteten blir representerad och där sålunda för närvarande endast den ekonomiska öfver- och medelklassen kan blifva företrädd. Häraf måste med nödvändighet följa en viss ensidighet i landstingens sammansättning, i det att vissa samhällsgrupper icke endast därinom sakna större inflytande, utan ej ens där kunna få sina speciella behof och önskningar uttalade. Redan ur den synpunkten, att landstingen visserligen böra närmast utses med hänsyn till sina

ekonomiska funktioner, men i alla fall på sådant sätt, att, därvid olika synpunkter få göra sig gällande för frågornas allsidiga belysning, finnas sålunda bestämda skäl för att genom en starkare begränsning i den vid dessa val gällande röstskalan möjliggöra, att äfven de mindre bemedlade erhålla något inflytande.

Än starkare måste detta kraf framträda vid betraktande af den politiska sidan af landstingets funktioner, nämligen dess befogenhet att utse länets representanter i Första Kammaren. Om vid dennas sammansättning samhällets olika lager med rätta böra tillmätas en andel, som står i direkt förhållande till deras ekonomiska betydelse för landet, så blir det ock en klar skyldighet att därvid sörja för, att icke något sådant lager af verklig betydelse blir fullständigt utestängdt. Men erfarenheten har visat, att de ekonomiskt mindre väl situerade klasserna, sålunda de ingalunda minst talrika, inom landstingen hafva så godt som intet att säga; det må då ej väcka undran, att de betrakta Första Kammaren såsom en representation ej för hela folket, utan endast för dess i ekonomiskt hänseende gynnsammare lottade och mindre del. Då det för vårt lands lugna politiska utveckling är af största vikt, att ej blott Andra utan äfven Första Kammaren, om ock i olika grad, sammansättes af och återspeglar samhällets skilda hufvudgrupper, så hafva vi funnit nödigt föreslå en ytterligare begränsning af den kommunala rösträtten vid sådana val, som afse landstingens sammansättning.

Något större behof af en sådan begränsning synes ej hafva framträdtt med afseende å stadskommunerna. Där hafva nämligen med nu gällande bestämmelser de viktigare kategorierna af mindre röstägare, såsom tjänstemän, betjante, småhandlande, handverkare och yrkesindustriarbetare, kunnat förskaffa sig inflytande.

I landskommunerna torde ej heller tillräckliga skäl föreligga för en skärpning med afseende å det s. k. relativa röstmaximum, det vill säga bestämmelsen, att ingen må utöfva rösträtt för större antal röster än som svarar mot $\frac{1}{10}$ af kommunernas hela fyrktal. Inom smärre kommuner, där inga svårigheter möta för de röstägande att talrikt infinna sig och bevaka sina intressen, lärer denna begränsning i regel vara fullt tillräcklig för att garantera de smärre fyrktalsinnehafvarne ett behörigt inflytande.

I större kommuner med höga fyrktal spelar det relativa röstmaximum en mycket mindre roll med hänsyn redan till de yttre svårigheterna att samla mängden af smärre fyrktalsägare. Det ligger sålunda

i sakens natur, att i en kommun med 10,000 fyrkar trenne röstägare om vardera 1,000 fyrkar betyda mindre än trenne röstägare om vardera 5,000 fyrkar i en kommun med ett sammanlagdt fyrktal om 50,000. I båda fallen disponera de tre röstägande tillsammantagna endast $\frac{3}{10}$ af hela fyrktalet, men i den sistnämnda kommunen är det gifvetvis lättare att vid kommunalstämman samla ett antal mindre röstägare med tillsammans 3,000 fyrkar än i den senare kommunen att uppbringa sådana röstägare med tillhoppa 15,000 fyrkar. I större kommuner kunna några få större fyrktalsinnehafvare, där de äro eniga, i verkligheten om ock ej teoretiskt sedt, fullkomligt behärska omröstningarna, hvilket synes så mycket mera betänkligt, som en mycket stor del af dem icke äro enskilda, utan juridiska personer.

Detta missförhållande, som skänker ett fåtal bolag och enskilde ett alldeles opropotionerligt inflytande på landstingens sammansättning, kan endast afhjälpas genom en begränsning af det högsta antal fyrkar, för hvilket någon medgifves utöfva rösträtt. Vi hafva därför ansett oss böra i detta sammanhang förorda, att det absoluta röstmaximum å landet sänkes från 5,000 till 1,000 fyrkar vid val, som afse landstingens sammansättning.»

I jämförelse med hvad som sålunda sades och beslöts i 1906 års riksdag, måste man anse regeringsprogrammet af i år mycket långt gående, då icke blott skatteplikten uteslutits såsom valrättsvillkor till Andra Kammaren, utan jämväl föreslås en så väsentlig förändring i fråga om den kommunala rösträtten som den, hvilken innehålles i Kungl. Maj:ts propositioner n:is 29 och 30, af hvilka endast den senare afser förändringen om landsting. Genom dessa propositioner har frågan om den politiska rösträtten blifvit sammankopplad med frågan om den kommunala, och detta icke blott i hvad de beröra hvarandra utan äfven oberoende däraf. För särskildt Första Kammaren föreligger alltså en situation, helt olika den, då kammaren 1906 fattade sitt beslut. Om kammaren än därvid synes böra gifva sitt bifall till det af Kungl. Maj:ts framlagda förslaget till grundlagsändringar, så synes det mig som om kammaren beträffande kungl. propositionerna n:is 29 och 30 borde inskränka sig till att, i likhet med hvad uti ofvanberörda motion skett och på de däri anförda skäl, antaga en förändring i förordningen om landsting, gående ut på fastställandet för landet af ett rösträttsmaximum af 1,000 fyrkar.

På grund af hvad jag nu anført, får jag, som icke vill motsätta mig bifall till Kungl. Maj:ts proposition n:o 28, hemställa,

att Riksdagen, med afslag å Kungl. Maj:ts propositioner n:is 29 och 30 och i sammanhang därmed väckta förslag, måtte, *under den förutsättning* att ändring af rikets grundlagar i öfverensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition n:o 28 varder af Riksdagen i grundlagsenlig ordning beslutad, antaga följande ändrade lydelse af §§ 3 och 5 i förordningen om landsting den 21 mars 1862:

§ 3.

»Landstingsmännen väljas — — — — —

att härad eller tingslag, som innefattar endast en kommun, väljer omedelbart det föreskrifna antalet landstingsmän, enligt hvad för val å kommunalstämma är stadgadt, dock att ej någon må utöfva rösträtt för högre röstetal än det, som motsvarar ett tusen fyrkar;

§ 5.

»De i 3 § omnämnda valmän jämte ett lika antal suppleanter utses bland dem, som i kommunalstämma rösträtt äga, efter den enligt § 3 för omedelbara val gällande röstgrund sålunda:

Stockholm den 19 april 1907.

J. Gripenstedt.